Toponimele „cetățuia” și „cetate” din zona Neamțului – confirmări și infirmări ale prezenței unor situri arheologice

Vasile Diaconu

Rezumat. În articol se discută două toponime - „cetățuia” și „cetate” - localizate în diverse puncte de pe teritoriul județului Neamț și care pot fi puse în legătură cu existența unor situri arheologice fortificate. Scopul acestui studiu este tocmai acela de a verifica dacă cele două toponime reprezintă confirmări ale prezenței unor așezări preistorice, întărite antropic. Autorul a identificat 23 de astfel de puncte, unele fiind cunoscute încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Pe baza informațiilor din bibliografia de specialitate, dar și prin verificările din teren, s-a constatat că în majoritatea cazurilor, acolo unde sunt semnalate toponimele amintite, se întâlnesc situri preistorice cu urme de fortificare (șanțuri, valuri). Cele mai multe dintre aceste „cetățui” sunt atribuite eneoliticului (cultura Cucuteni) și epocii bronzului, iar unele datează din a doua epocă a fierului. Pentru identificarea lor s-au folosit diverse surse cartografice.
Cuvinte cheie: toponime, hărți, fortificații, preistorie, situri arheologice

The toponyms ”cetățuia” and ”cetate” from Neamț area – confirmation and refutation of the presence of the archaeological sites. The article discusses two toponyms - „*cetățuia*” (small fortress) and „*cetate*” (fortress) - located at various points on the territory of the Neamț County and which can be linked to the existence of fortified archaeological sites. The author identified 23 such locations, some of which have been known since the end of the XIXth century. Based on the existing information, found in the bibliography, but also through the field research, it was discovered that in most cases, where these toponyms are mentioned, prehistoric sites are found with traces of fortification (ditches, walls). Most of these „fortresses” are attributed to the Chalcolithic (Cucuteni culture) and Bronze Age, and some of them to the Late Iron Age. Various mapping sources were used to identify them.
Key words: toponyms, maps, fortifications, prehistory, archaeological sites

.....

Toponimia constituie, în multe cazuri, un bun indicator al prezențelor umane în anumite zone, materializate prin diverse intervenții care au lăsat sau nu urme concludente de locuire. De asemenea, unele toponime au intrat în mentalul colectiv datorită semnificațiilor acestora și asocierilor pe care oamenii le făceau cu lucruri/locuri cunoscute lor.

În cazul de față avem în vedere discutarea a două toponime - „*cetățuia*" și „*cetate*" - întâlnite în zona Neamțului și pentru care am încercat să găsim confirmări ale unor locuiri umane în punctele respective.

Semnalarea unei „*cetățui*" apare, pentru prima dată, în ***Răspunsurile învățătorilor din județul Neamț la Chestionarul lui Alexandru Odobescu,*** fiind amintită existența unei fortificații, întărită cu șanț, în pădurea de la nord-est de satul Oglinzi, și care era pusă atunci în legătură cu o luptă ce nu ar fi permis căderea Cetății Neamț. Această mențiune datează din anul 1873 (vezi Dumitroaia 1992a, p. 67, p. 88).

Și în ***Dicționar Geografic al Județului Neamțu*** apar mai multe voci cu numele „*cetățue*", aferente localităților Tazlău, Bodești, Siliștea și Bozieni. Pentru cel din urmă caz merită reținută descrierea fortificației existente pe teritoriul satului: „*dél, în partea de Nord a com. Bozieni, plasa de Sus-Mijlocul, presintă un povârniș de vr'o 290 m. înălțime. Pe costele sale de jur-împrejur se observă niște urme de valuri ce par a fi fost odinióră marginile șanțurilor unui lagăr întărit; precum și niște ridicături ce formau apărările lor, cari acum sunt ruinate. Legenda spune că în acest loc Ștefan cel Mare s'a retras împreună cu sfărâmăturile oștii sale în urma războiului de la Valea-Albă*" (Gheorghiu 1895, p. 117-118).

O primă încercare de interpretare toponimică pentru județul Neamț i-a aparținut preotului Constantin Matasă (Matasă 1943), care a abordat această temă și într-un articol restrâns, publicat în primul număr al revistei *Carpica* (Matasă 1968). În cea din urmă contribuție, autorul menționează și toponimul „*cetățuie*", pe care îl plasează pe teritoriul următoarelor localități (conform organizării administrative din acel moment): Borlești, Bozieni, Costișa, Audia, Itrinești, Negrești, Poieni, Tazlău, Urecheni (Matasă 1968, p. 262-264). Unele dintre aceste locații, unde a fost semnalat toponimul „*cetățuia*", au fost verificate prin cercetări de teren și s-a confirmat faptul că în punctele respective au existat situri arheologice. Sunt însă și numeroase situații în care atribuirea acestor stațiuni unei anumite epoci s-a făcut doar pe baza materialelor arheologice descoperite la suprafață.

Recent, profesorul Nicolae Ursulescu a reluat problema toponimiei ca sursă pentru existența unor situri arheologice și a inclus în studiul său și „*cetățuile*" menționate pe actualul teritoriu al județului Neamț, dar fără o analiză exhaustivă a acestora deoarece subiectul avea în vedere doar siturile cucuteniene (Ursulescu 2018; 2019).

Într-un demers actual, prin care semnatarul acestor rânduri încearcă o analiză a fortificațiilor din zona Neamțului, au fost studiate atât surse bibliografice, cât și cartografice, care fac referire și la toponimele „*cetățuia*" și „*cetate*". Așa cum semnala și profesorul Ursulescu, toponimul „*cetățuia*", cu variantele sale, a fost atribuit unor formațiuni geomorfologice care se identifică într-o anumită microzonă prin înălțimea lor, prin pantele abrupte și chiar prin prezența unor șanțuri sau valuri. Același profesor subliniază faptul că toponimul „*cetățuia*" desemna poziții

topografice proeminente, în care au existat urme de fortificare simplă, în timp ce prin „*cetate*" se identifică acele stațiuni unde se observau urmele unor ziduri sau valuri de mari dimensiuni (Ursulescu 2019, p. 209-210).

În intenția de a constitui o bază de studiu, am adunat toate acele mențiuni din literatura arheologică privitoare la toponimele amintite, dar am verificat și o serie de hărți pentru a localiza unele „*cetățui*" care nu au fost încă verificate în teren. Cu acest prilej am mai identificat două puncte inedite, pentru care nu existau nici un fel de referiri arheologice.

În baza datelor incluse în tabelul de la pag. 92-95 pot fi enunțate câteva observații.

Până în momentul de față am repertoriat 23 de „*cetățui*" și „*cetăți*", răspândite destul de neuniform pe teritoriul județului Neamț. În multe cazuri, respectivele toponime s-au dovedit a fi situri arheologice care dispun de un amplasament topografic deosebit, sau care au elemente antropice de fortificare.

Din nefericire, nu am avut posibilitatea verificării pe teren a tuturor toponimelor amintite, motiv pentru care informațiile legate de încadrarea lor cronologică le-am luat în calcul cu anumite rezerve, așa cum au fost consemnate în literatura de specialitate. În acest context, amintim faptul că unul dintre situri este atribuit neoliticului, 13 conțin urme de locuire eneolitică, nouă au fost frecventate și în epoca bronzului, opt sunt datate în a doua epocă fierului, în două dintre cazuri se consemnează și urme de locuire din antichitatea târzie, iar pentru evul mediu sunt menționate doar șase cazuri de astfel de toponime. Pentru trei dintre acestea nu avem nici un element de încadrare cronologică, iar într-un singur caz există mențiunea unor descoperiri paleolitice, dar care, desigur, nu pot justifica existența unei locații fortificate antropic.

Din totalul de 23 de „*cetățui*", în cinci cazuri există vestigii arheologice atribuite doar unei singure etape cronologice, iar în celelalte situații au fost identificate urme de locuire din două sau chiar mai multe perioade istorice.

Un aspect care merită discutat este cel legat de dinamica teritorială a acestor „*cetățui*", care nu respectă un anumit tipar, poate și datorită faptului că au fost „întemeiate" în momente cronologice variate. Distribuția lor ne arată că se găseau în vecinătatea unor cursuri de apă de rang inferior și doar în câteva situații respectivele situri se află în proximitatea unor râuri importante. Merită subliniat faptul că unele fortificații controlau anumite căi de comunicație, care făceau legătura dintre diferite areale geografice. Amintim în acest sens o serie de „*cetățui*" situate în apropierea unor afluenți de dreapta ai râului Moldova, care, probabil, îndeplineau rolul unor puncte de control. În această ordine de idei trebuie subliniat faptul că astfel de fortificații controlau surse de sare, situație valabilă pentru „*cetățuia*" de la Oglinzi, aflată la aproximativ 500 m de un izvor de slatină. O situație similară poate fi amintită și în cazul fortificației de la Tazlău, care, probabil, controla accesul către

Nr.	Localitate sat/comună	Toponim	Încadrare cronologică
1	Bîra com. Bîra (fig. 1)	*La Cetate*	a doua epocă a fierului; evul mediu
2	Bistrița com. Alexandru cel Bun (fig. 2)	*La Cetățuia //* *Pârâul Cetățuiei*	-
3	Bodeștii de Jos com. Bodești (fig. 3)	*Cetățuia Frumușica*	eneolitic; epoca bronzului; a doua epocă a fierului
4	Borlești com. Borlești	*Dealul Cetățuia*	eneolitic
5	Bozieni com. Bozieni	*Dealul Cetățuia*	-
6	Cândești com. Cândești	*Dealul Cetățuia*	a doua epocă a fierului
7	Ceahlău com. Ceahlău	*Cetățica I* și *II*	paleolitic
8	Costișa com. Costișa	*Cetățuia*	eneolitic; epoca bronzului
9	Dulcești com. Dulcești (fig. 4)	*La Cetățuie*	-
10	Dumbrava com. Timișești (fig. 5)	*Cetățuia*	epoca bronzului
11	Giurgeni com. Valea Ursului	*Cetățuia*	eneolitic; antichitatea târzie; evul mediu
12	Hangu com. Hangu (fig. 6)	*Cetățuia*	a doua epocă a fierului; evul mediu
13	Icușești com. Icușești	*Cetățuia*	eneolitic, epoca bronzului (?)
14	Negrești com. Negrești	*Cetățuia*	neolitic

Nr.	Elemente de fortificare	Referințe generale	Observații
1	șanțuri și valuri	Dumitroaia 1992b, p. 287; Butnariu 1999, p. 32; Gafincu *et alii* 2018, p. 123-124	Apare menționat și pe teritoriul localității Oțeleni, jud. Iași
2	-	Hărți topo 1:25000; Planuri directoare de tragere	La verificarea noastră din teren nu au fost identificate vestigii sau urme de fortificare antropică
3	șanț (epoca bronzului)	Matasă 1940, p. 97; 1946; 1968, p. 262; Monah, Cucoș 1985, p. 65; Cucoș 1992, p. 12; Munteanu 2001, p. 53; 2010, p. 42; Garvăn, Munteanu 2012; p. 509; Munteanu *et alii*, 2012; 2013; 2014; Diaconu 2016a, p. 32-33; Ursulescu 2019, p. 218	
4	-	Matasă 1968, p. 262; Monah, Cucoș 1985, p. 67; Cucoș 1992, p. 13; Ursulescu 2019, p. 218	
5	valuri de pământ	Cucoș 1992, p. 27	
6	-	Cucoș 1992, p. 19	
7	-	Cucoș 1992, p. 18; Roșu, Mogoșanu 2003, p. 101-105	
8	șanț	Matasă 1940, p. 97; 1968, p. 262; Vulpe, Zamoșteanu 1962; Monah, Cucoș 1985, p. 78-79; Popescu 2001; Munteanu 2010, p. 28-29, p. 44; Diaconu 2016a cu bibliografia; Ursulescu 2019, p. 218	
9	-	Planuri directoare de tragere	La aproximativ 700 m vest de toponimul menționat pe planul director de tragere a fost identificată o mică fortificație cu vestigii eneolitice și din a doua epocă a fierului
10	șanț	Diaconu 2016b, p. 497	Piese arheologice recuperate cu detectorul de metale
11	-	Monah, Cucoș 1985, p. 100; Cucoș 1992, p. 58-59	
12	-	Nicolăescu-Plopșor *et alii* 1959, p. 53-54; Matasă 1968, p. 263; Cucoș 1992, p. 33; Nițu, Teodor 2003, p. 139-143	
13	șanț	Monah, Cucoș 1985, p. 110	
14		Matasă 1940, p. 97; Cucoș 1992, p. 21	

Nr.	Localitate sat/comună	Toponim	Încadrare cronologică
15	Oglinzi com. Răucești (fig. 7)	*Cetățuia*	eneolitic; epoca bronzului
16	Siliștea com. Români (fig. 8)	*Pe Cetățuie*	epoca bronzului; a doua epocă a fierului
17	Tazlău com. Tazlău	*Cetățuia*	eneolitic; a doua epocă a fierului
18	Târgu Neamț or. Târgu Neamț (fig. 9/1)	*Dealul Cetății*	epoca bronzului; evul mediu
19	Țibucani com. Țibucani	*Cetățuia Bălușeni*	eneolitic; a doua epocă a fierului; evul mediu
20	Țibucani com. Țibucani (fig. 9/2)	*Cetățuia Poienari*	eneolitic
21	Valea Albă com. Războieni (fig. 10)	*Cetățuia // Dealul Cetățuilor*	eneolitic; a doua epocă a fierului
22	Văleni com. Văleni (fig. 11)	*Dealul Cetății*	eneolitic// epoca bronzului
23	Văleni or. Piatra Neamț	*Cetățuia*	eneolitic; epoca bronzului; antichitatea târzie; evul mediu timpuriu

emergențele saline din apropiere. Desigur, rolul strategic al Cetății Neamț nu mai trebuie subliniat în contextul prezentei discuții.

În 12 cazuri sunt consemnate sau au putut fi observate pe teren și sisteme de fortificare antropică, reprezentate de șanț/șanțuri și val/valuri de pământ. Uneori este dificilă stabilirea unei încadrări cronologice foarte precise a acestor elemente defensive, mai ales când o astfel de „*cetățuie*" a fost frecventată în mai multe perioade istorice. Pornind de la situațiile în care s-au făcut sondaje sau săpături sistematice, șanțurile întâlnite în unele dintre aceste fortificații au fost săpate în perioada culturii Cucuteni, alteori în epoca bronzului și doar în puține cazuri în a doua epocă a fierului.

Nr.	Elemente de fortificare	Referințe generale	Observații
15	două șanțuri și val	Dumitroaia 1992a, p. 88; 1992b, p. 294; 1994, p. 70-75; 2001, p. 33; Munteanu 2010, p. 54; Diaconu 2016a, p. 52-53	Pe hărțile topografice mai vechi apar două toponime *Cetățuia Mare* și *Cetățuia Mică*. La verificarea primului dintre acestea, nu au fost identificate vestigii arheologice
16	șanț	Matasă 1940, p. 127; Cucoș 1992, p. 48; Bolohan 2005; 2016; Bolohan, Crețu 2004; Bolohan, Asăndulesei 2012; Bolohan *et alii* 2001, p. 229; Diaconu 2016, p. 64	Până în prezent nu au fost identificate vestigii din epoca fierului
17	șanț	Matasă 1940, p. 97; 1968, p. 263	Actualmente în județul Bacău
18	șanț	Constantinescu 1960; 1963; Popa 1968; Șlapac 2004, p. 79-83; Luca, Dumitroaia 2006, p. 17-30	Fortificație medievală
19	-	Matasă 1940, p. 128; Monah, Cucoș 1985, p. 158	Din verificarea noastră în teren, *Cetățuia Bălușeni* și *Cetățuia Poienari* sunt unul și același punct
20	-	Matasă 1940, p. 128; Monah, Cucoș 1985, p. 158	vezi punctul anterior; pe hărțile topo 1:25000, la nord de sat, în apropiere de Rădeni, este menționat toponimul *La Cetățuie*
21	șanțuri și valuri	Matasă 1940, p. 36; Cucoș 1977, p. 36; Monah Cucoș 1985, p. 138; 1992, p. 44-45	Conform lui Șt. Cucoș, D. Butculescu a menționat această fortificație pe la 1880
22	două șanțuri semicirculare	Zaharia *et alii* 1970, p. 296; Cucoș 1977, p. 39; 1992, p. 16; Dumitroaia 1992a, p. 139	În lucrarea lui Cucoș (1992) situl este plasat în comuna Botești. La verificarea din teren realizată de V. Diaconu și Al. Gafincu, au fost descoperite doar materiale specifice culturii Costișa
23	-	Matasă 1940, p. 97; Cucoș 1981, p. 37; 1992, p. 41	

Pornind de la cele enunțate anterior, câteva concluzii trebuie aduse în prim plan. Anumite forme de relief, prin aspectul lor, care le individualizează, au fost asociate în perioadele recente cu anumite obiective fortificate, așa cum erau cetățile evului mediu. Mentalul colectiv a înregistrat toponimele „*cetățuia*" și „*cetate*" ca fiind locuri cu o anumită semnificație, nu doar prin aspectul topografic ci, poate, și prin prezența unor vestigii care confirmau locuirea punctelor respective. Analiza noastră a încercat să arate că numele unor locuri constituie un bun indicator al prezențelor umane din vechime, inclusiv prin energiile sociale consumate pentru amenajarea unor fortificații, care peste timp au fost interpretate drept spații cu importanță strategică.

Bibliografie

Bolohan 2005: N. Bolohan, *Recent Discoveries belonging to Early/Midde Bronze Age in Central Moldavia*, Arheologia Moldovei XXVI, 2005, p. 195-206.

Bolohan 2016: N. Bolohan, *Settlement system during Middle Bronze Age in the south-western area of the Cracău-Bistrița basin, eastern Romania*, în: Fl. Gogâltan, C. Cordoș (eds.), *Prehistoric settlements: social, economic and cultural aspects. Seven studies in the Carpathian Area*, Cluj-Napoca, 2016, p. 73-85.

Bolohan, Crețu 2004: N. Bolohan, C. Crețu, *The Early-Middle Bronze Age settlement of Siliștea in Central Moldavia*, în: I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț (eds.), *Thracians and Circumpontic World, IX*th *Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 September 2004*, vol. I, Chișinău, 2004, p. 55-77.

Bolohan, Asăndulesei 2012: N. Bolohan, A. Asăndulesei, *Middle Bronze Age Beyond the Eastern Fringe of the Carpathian Basin*, în: V. Heyd, G. Kulcsár, V. Szeverényi (eds.), *Transition to the Bronze Age, Interregional Interaction and Socio-Cultural Change in the Third Millenium BC Carpathian Basin and Neighbouring Regions*, Budapesta, 2013, p. 339-356.

Bolohan *et alii* 2001: N. Bolohan, E. Munteanu, Gh. Dumitroaia, *Siliștea, com. Români, jud. Neamț*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2000, București, 2001, p. 229.

Butnariu 1999: R. Butnariu, *Noi cercetări de suprafață efectuate de Muzeul de Istorie din Roman*, Carpica XVIII, 1999, p. 31-36.

Constantinescu 1960: N. Constantinescu, *Date noi în legătură cu Cetatea Neamțului*, Studii și Cercetări de Istorie Veche 11, 1, 1960, p. 80-105.

Constantinescu 1963: N. Constantinescu, *Din nou în problema Cetății Neamțului*, Studii și Cercetări de Istorie Veche 14, 1, 1963, p. 217-223.

Cucoș 1977: Șt. Cucoș, *Mărturii din „arhiva" milenară*, în: *Războieni-Valea Albă și împrejurimile*, Piatra Neamț, 1977, p. 29-46.

Cucoș 1981: Șt. Cucoș, *Săpăturile de la Văleni - Piatra Neamț (1974-1975)*, Memoria Antiquitatis VI-VIII (1974-1976), 1981, p. 37-56.

Cucoș 1992: Șt. Cucoș, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, Memoria Antiquitatis XVIII, 1992, p. 5-62.

Diaconu 2016a: V. Diaconu, *Repertoriul descoperirilor atribuite epocii bronzului din județul Neamț*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis XXXVI, Piatra Neamț, 2016.

Diaconu 2016b: V. Diaconu, *Cronica cercetărilor arheologice din județul Neamț (2015-2016)*, Memoria Antiquitatis XXXI-XXXIII (2015-2016), 2016, p. 493-516.

Dumitroaia 1992a: Gh. Dumitroaia, *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, Memoria Antiquitatis XVIII, 1992, p. 63-143.

Dumitroaia 1992b: Gh. Dumitroaia, *Săpături și cercetări arheologice de suprafață în județul Neamț*, Memoria Antiquitatis XVIII, 1992, p. 287-298.

Dumitroaia 1994: Gh. Dumitroaia, *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi, județul Neamț*, Memoria Antiquitatis XIX, 1994, p. 7-79.

Gafincu *et alii* 2018: Al. Gafincu, S. C. Ceaușu, V. Diaconu, C. Preoteasa, *Cercetări arheologice de suprafață în comuna Bîra (județul Neamț)*, Memoria Antiquitatis XXXIII-XXXIV (2017-2018), 2018, p. 117-164.

Garvăn, Munteanu 2012: D. Garvăn, R. Munteanu, *Cercetările arheologice efectuate de Complexul Muzeal Județean Neamț în anii 2011-2012*, Memoria Antiquitatis XXVIII, 2012, p. 507-522.

Gheorghiu 1895: C. D. Gheorghiu, *Dicționar Geografic al Județului Neamțu*, București, 1895.

Luca, Dumitroaia 2006: G. Luca, Gh. Dumitroaia, *Cetatea Neamț*, Piatra Neamț, 2006.

Matasă 1940: C. Matasă, *Cercetări din preistoria județului Neamț*, Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice 97 (1938), 1940.

Matasă 1943: C. Matasă, *Câmpul lui Dragoș. Toponimie veche și actuală din județul Neamț*, București, 1943.

Matasă 1946: C. Matasă, *Frumușica. Village préhistorique à céramique peinte dans la Moldavie du Nord, Roumanie*, București, 1946.

Matasă 1968: C. Matasă, *Importanța toponimiei în cunoașterea trecutului*, Carpica I, 1968, p. 261-264.

Monah, Cucoș 1985: D. Monah, Șt. Cucoș, *Așezările culturii Cucuteni din România*, Iași, 1985.

Munteanu 2001: E. Munteanu, *Alte descoperiri*, în: V. Cavruc, Gh. Dumitroaia (coord.), *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România*, Piatra Neamț, 2001, p. 51-54.

Munteanu 2010: R. Munteanu, *Începutul bronzului mijlociu în depresiunile marginale ale Carpaților Orientali*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis XXIV, Piatra Neamț, 2012.

Munteanu *et alii* 2012: R. Munteanu, Gh. Dumitroaia, D. Garvăn, D. Nicola, L. Uță, *Bodeștii de Jos, com. Bodești, jud. Neamț, Punct: Cetățuia Frumușica*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2011, București, 2012, p. 20.

Munteanu *et alii* 2013: R. Munteanu, Gh. Dumitroaia, D. Garvăn, D. Nicola, L. Uță, *Bodeștii de Jos, com. Bodești, jud. Neamț, Punct: Cetățuia Frumușica*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2012, București, 2013, p. 20-21.

Munteanu *et alii* 2014: R. Munteanu, Gh. Dumitroaia, D. Garvăn, D. Nicola, *Bodeștii de Jos, com. Bodești, jud. Neamț, Punct: Cetățuia Frumușica*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2011, București, 2012, p. 24-25.

Nicolăescu-Plopșor *et alii* 1959: C. S. Nicolăescu-Plopșor, M. Petrescu-Dîmbovița, N. Constantinescu, D. Gh. Teodor, Em. Zaharia, A. C. Florescu, M. Florescu, Gh. Diaconu, *Șantierul arheologic Bicaz*, Materiale și Cercetări Arheologice VI, 1959, p. 359-374.

Nițu, Teodor 2003: A. Nițu, D. Gh. Teodor, *Hangu - „Cetățuia"*, în: *Cercetări arheologice și istorice din zona lacului de acumulare Bicaz*, volum îngrijit de M. Petrescu-Dîmbovița, V. Spinei, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis XII, Piatra Neamț, 2003, p. 139-145.

Popa 1968: R. Popa, *Cetatea Neamțului*, București, 1968.

Popescu 2001: A. D. Popescu, *Sat Costișa, com. Costișa, jud. Neamț*, în: V. Cavruc, Gh. Dumitroaia (coord.), *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România*, Piatra Neamț, 2001, p. 24-26.

Popescu, Băjenaru 2004: A. D. Popescu, R. Băjenaru, *Cercetările arheologice de la Costișa, jud. Neamț, din anii 2001-2002*, Memoria Antiquitatis XXIII, 2004, p. 277-294.

Popescu, Băjenaru 2008: A. D. Popescu, R. Băjenaru, *Rivalries and Conflicts in the Bronze Age: Two Contemporary Communities in the Same Space*, Dacia N. S., LII, 2008, p. 5-22.

Roșu, Mogoșanu 2003: L. Roșu, Fl. Mogoșanu, *Ceahlău - „Cetățica I și II"*, în: *Cercetări arheologice și istorice din zona lacului de acumulare Bicaz*, volum îngrijit de M. Petrescu-Dîmbovița, V. Spinei, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis XII, Piatra Neamț, 2003, p. 101-105.

Șlapac 2004: M. Șlapac, *Cetăți medievale din Moldova*, Chișinău, 2004.

Ursulescu 2018: N. Ursulescu, *Cucuteni – la civilization de petit fortifications („Cetățui")*, în: S. Țurcanu, C. E. Ursu (eds.), *Materiality and identity in Pre- and Protohistoric Europe. Homage to Cornelia Magda Lazarovici*, Suceava, 2018, p. 255-272.

Ursulescu 2019: N. Ursulescu, „*Cetățuia*" – *toponim reprezentativ pentru așezările tipice culturii Cucuteni*, în: R. M. Teodorescu, A. C. Chicuță, A. Georgescu, A. Tudorie (coord.), *In honorem prof. univ. dr. Sabin Adrian Luca. Istorie și destin*, Bibliotheca Brukental LXXIII, Sibiu, 2019, p. 209-222.

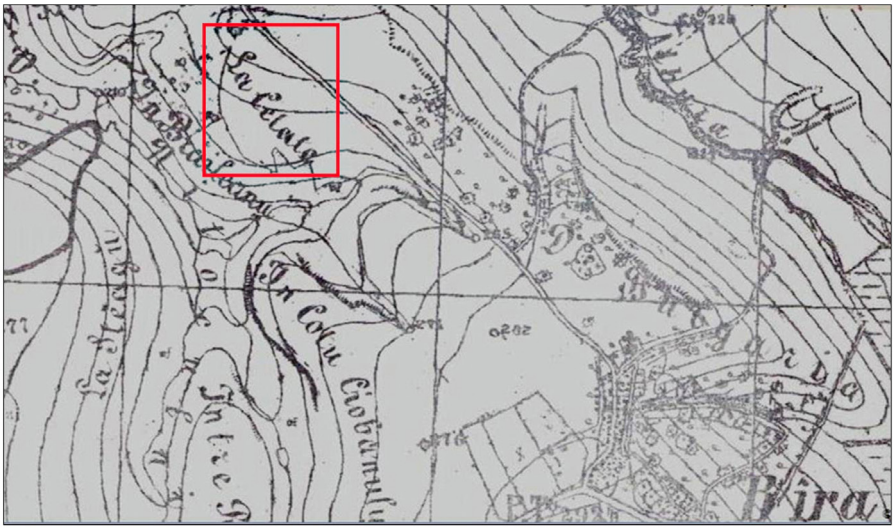
Vulpe, Zamoșteanu 1962: Al. Vulpe, M. Zamoșteanu, *Săpăturile de la Costișa (r. Buhuși, reg. Bacău)*, Materiale și Cercetări Arheologice VIII, 1962, p. 309-316.

Zaharia *et alii* 1970: N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la Paleolitic până în sec. al XVIII-lea*, București, 1970.

Surse cartografice online:

https://portal.geomil.ro/arcgis/home/webmap/viewer.html?webmap=780b4305ba274ed9a3b249c33a4ac837

http://geo-spatial.org/harti/

1

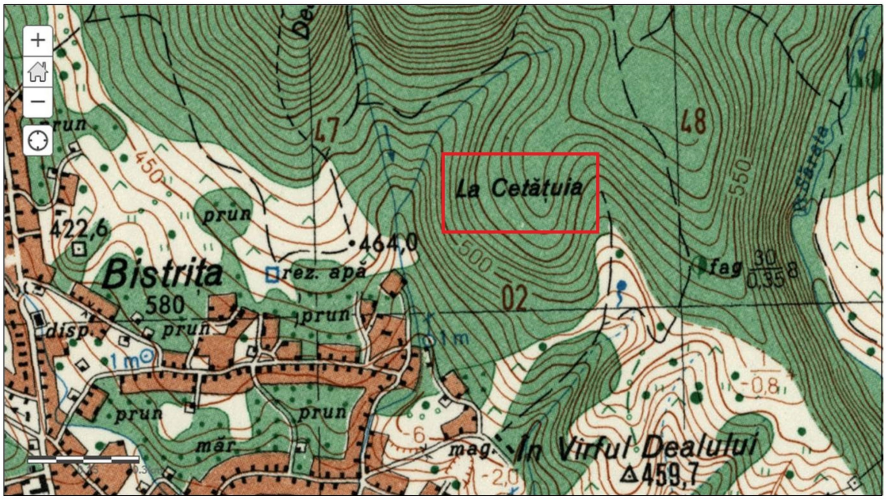

2

Fig. 1. Bîra - *Cetate* (2, foto: V. Diaconu)
Fig. 1. Bîra - *Cetate* (2, photo: V. Diaconu)

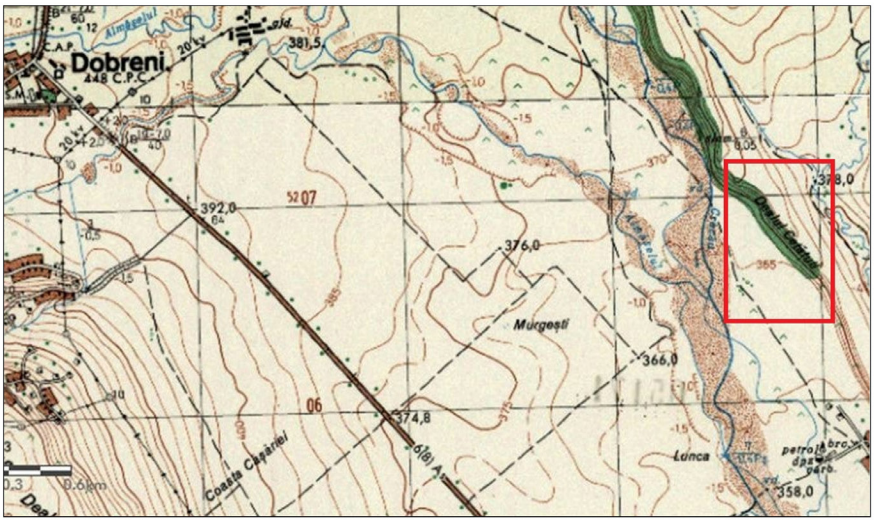

1

2

Fig. 2. Bistrița - *La Cetățuia*
Fig. 2. Bistrița - *La Cetățuia*

1

2

Fig. 3. Bodești - *Cetățuia Frumușica* (2, foto: D. Nicola)
Fig. 3. Bodești - *Cetățuia Frumușica* (2, photo: D. Nicola)

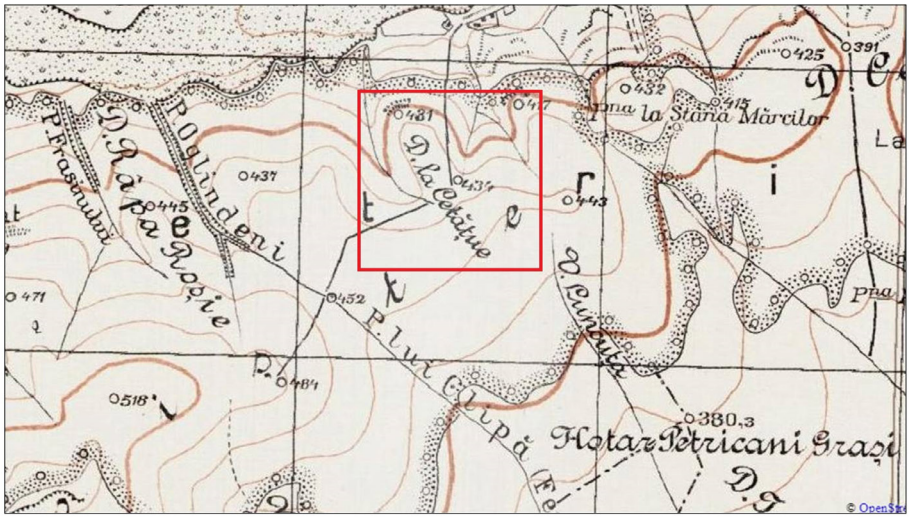

1

2

Fig. 4. Dulcești - *La Cetățuie* (2, după GoogleEarth)
Fig. 4. Dulcești - *La Cetățuie* (2, after GoogleEarth)

1

2

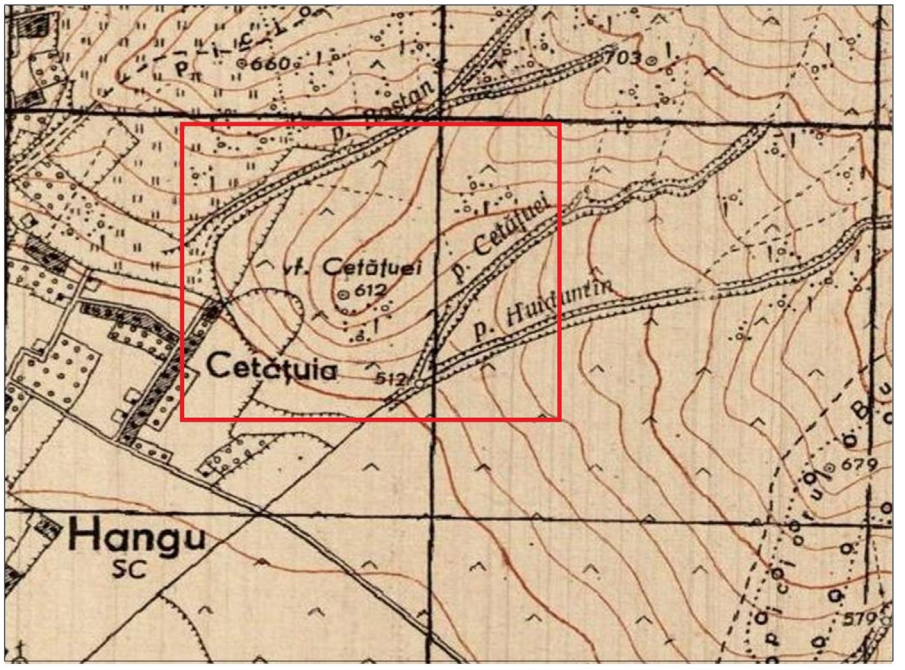

3

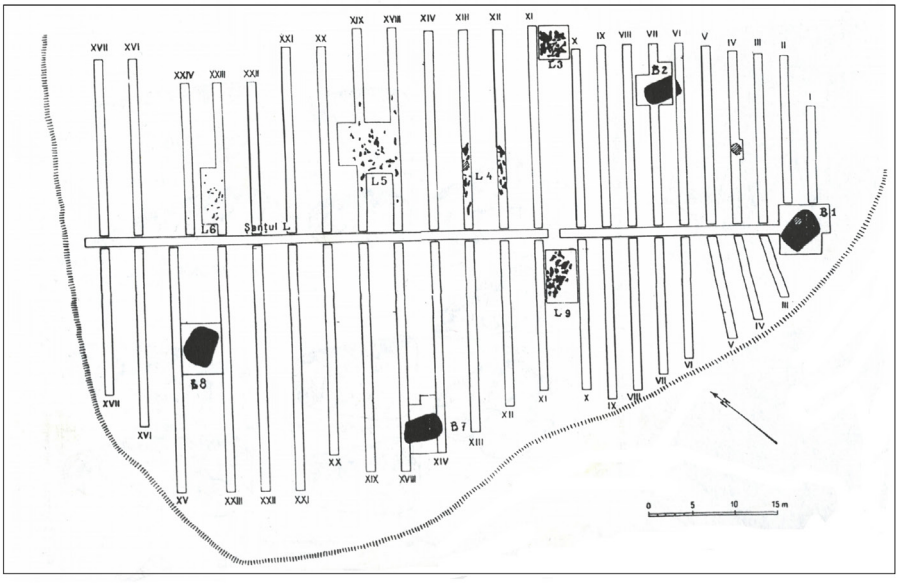

4

Fig. 5. Dumbrava - *Cetățuie* (2-4, foto: V. Diaconu)
Fig. 5. Dumbrava - *Cetățuie* (2-4, photo: V. Diaconu)

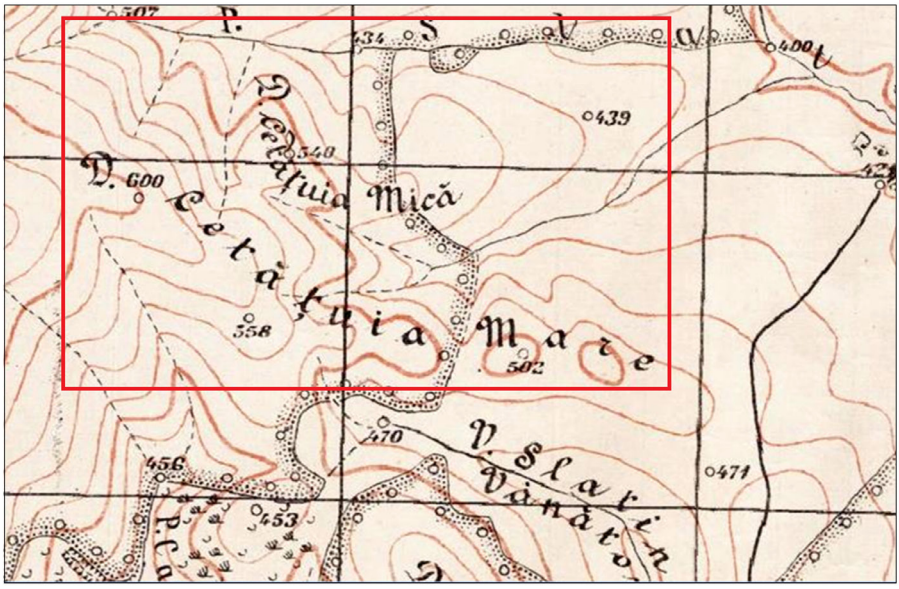

1

1

Fig. 6. Hangu - *Cetățuie* (2, după Petrescu-Dîmbovița, Spinei 2003)
Fig. 6. Hangu - *Cetățuie* (2, after Petrescu-Dîmbovița, Spinei 2003)

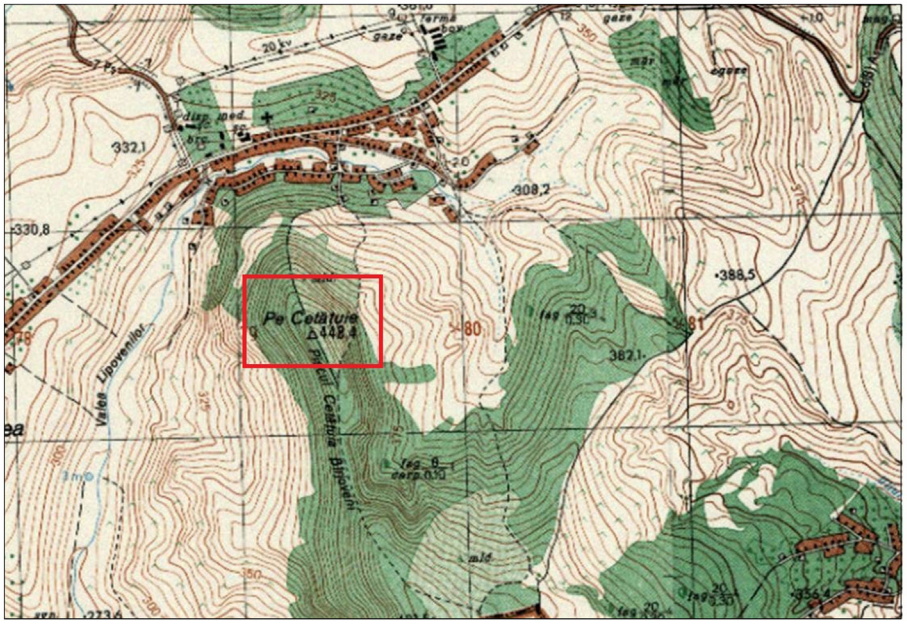

1

2

Fig. 7. Oglinzi - *Cetățuia* (2, foto: V. Diaconu)
Fig. 7. Oglinzi - *Cetățuia* (2, photo: V. Diaconu)

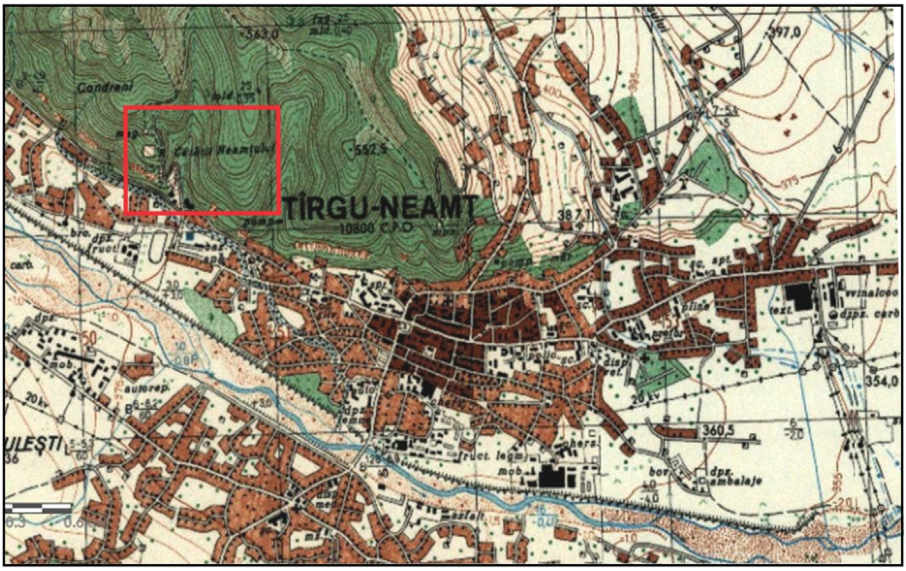

1

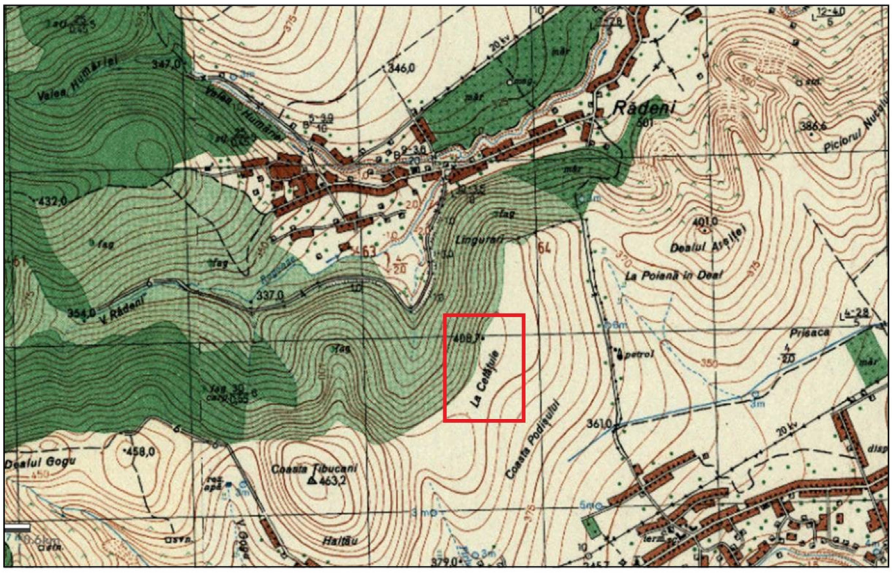

2

Fig. 8. Siliștea - *Pe Cetățuie* (2, după http://monumenteneamt.ro/asezare-fortificata)
Fig. 8. Siliștea - *Pe Cetățuie* (2, after http://monumenteneamt.ro/asezare-fortificata)

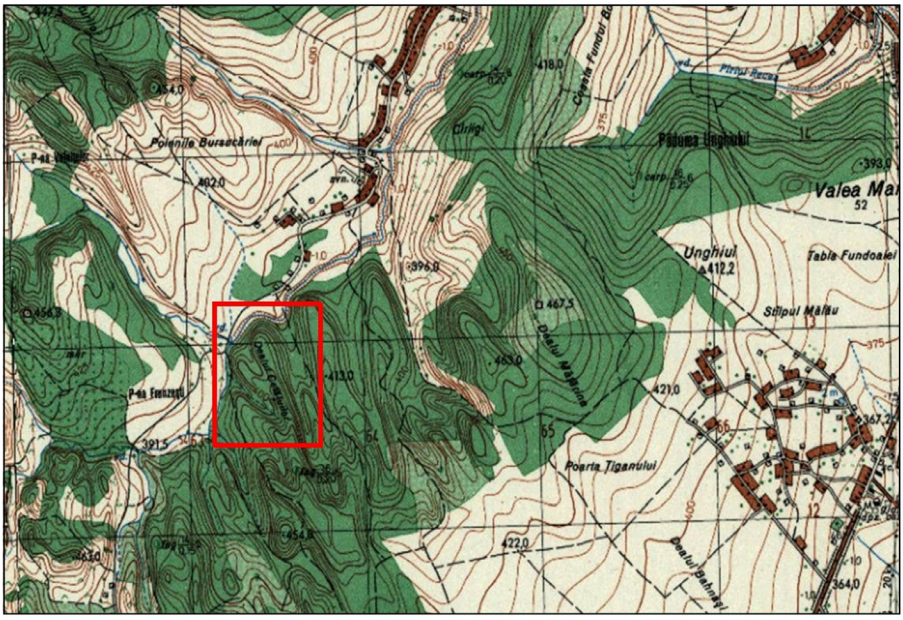

1

1

Fig. 9. Târgu Neamț - *Cetatea Neamț* (1), Țibucani - *La Cetățuie* (2)
Fig. 9. Târgu Neamț - *Cetatea Neamț* (1), Țibucani - *La Cetățuie* (2)

1

2

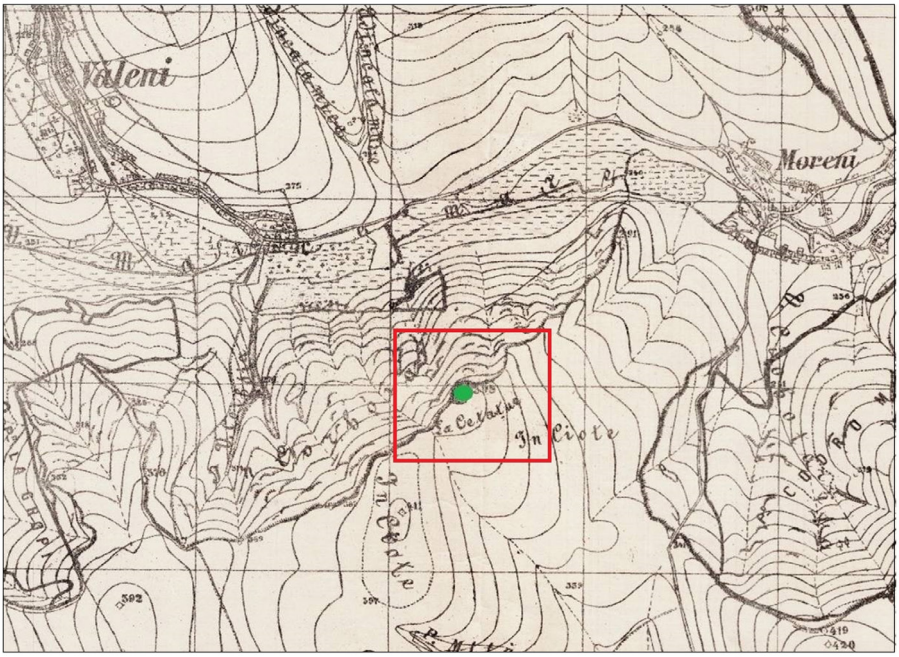

3

4

Fig. 10. Valea Albă - *Cetățuia* (2-4, foto: V. Diaconu)
Fig. 10. Valea Albă - *Cetățuia* (2-4, photo: V. Diaconu)

1

2

Fig. 11. Văleni - *Dealul Cetății* (2, foto: V. Diaconu)
Fig. 11. Văleni - *Dealul Cetății* (2, photo: V. Diaconu)